

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sifre Kodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sefer Be-reshit

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 596 [1836 oder 1837]

טל טל

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-8807

חרגום אשכנזי

בורשען פֿערצעהרט האַבען, אונד דאָ אַנטהייל דער מענ- נער, וועלכע מיט מיר גענאַנ- גען זינד: ענר, אשכל אונד ממרא; דיעזע מאַגען איהר אַנטהייל געהמען.

טו (ז) ניכט לאַנגע הערנאָך וואַרד דעם אַברם אין איינעם געזיכטע דאָ וואַרט דעם עוויגען אַלאַ: פֿירכטע

דיך ר ש י

לך לך יד טו

אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִלְכוּ אִתִּי עִנְר אֲשָׁכֵל וּמִמְרָא הֵם יִקְחוּ חֵלְקָם: טו (ז) אַחֵר וְהַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר-יְהוָה אֶל-אַבְרָם בְּמַחְזָה לְאָמֹר אֶל-

חירא

חרגום אונקלוס

גוֹבְרִיא דִּי אָלוּ עָמִי עִנְר אֲשָׁכֵל וּמִמְרָא אֵינוֹן יִקְבְּלוֹן חוֹלְקֵהוֹן:

טו (ז) בְּתֵר פִּתְגָמָא הָאֵלִין הָיָה פִּתְגָמָא דִּי עִם אַבְרָם בְּגִבּוּאָה לְמִימְרָא לָא

הרחל

נאמר ויהי מהיום ההוא ומעלה וישמה לחוק ולמשפט ולא נאמר והלאה לפי שנכר נתן החוק בימי אברהם:

טו (א) אחר הדברים האלה. כל מקום שנאמר אחר סמוך אחרי מופלג בראשית רבה. אחר שנעשה לו גם זה שהרג את המלכים והיה דואג ואומר שמא קבלתי שכר על כל דקדומי לנך אמו

ב א ו ר

כ"ז י"ד), וארגים חו"ר (ישעי' י"ע ט'), וְשָׂרִי בִישָׁכֵר (שופטים ה' ט"ו), כן פי' הרד"ק בשרשים שרש בלעד, והראב"ע פירש היו"ד לננוי כלומר אך בלעדי לקחו והוא מה שאכלו נערי והם חניכיו וילידי ביתו, והנה כולם לא ילאו ידי חובתם בנאור מלת רק, כי לפי' הרד"ק הוא כפול, ולפי' הראב"ע ראוי להכתב קודם בלעדי, אבל לדעת המתרגם האשכנזי מלת בלעדי חוזרת על אברהם, שאמר שאינו רוצה ליהנות ממנו מחוט ועד שרוך נעל, רצה לזקק דבריו ואמר בלעדי ר"ל המדה הזאת להתאוות ממון אחרי' רחוקה היא ממני, ולא אפטר בי כי לא אקח, רק אשר אכלו הנערים וגו' הם יקחו חלקם, והרביע שעל מלת בלעדי שהוא מפסיק גדול יסייע לנאור הזה:

טו (א) אחר הדברים האלה, כל מקום שנאמר אחר סמוך אחרי מופלג, והיה זה מיד אחר שזכו מהנות את המלכים, כאשר נבאר: במחזה, כמו ש"א בנבואה, כי יחזה הנביא את המראות בראי' רוחנית כאשר יראה האדם בעיניו הפקודות את התמונות העומדות לנגדו, והרמב"ן ז"ל כתב שזכה עתה אברהם להיות לו דבר ה' במחזה ביום, כי מתחלה היתה נביאתו במראות הלילה: אל חירא אברהם וגו', היה מתירא משני דברים מן המלכים פן ירבו לבאותם עליו הם או העומדים תחתם ובמלממה ירד ונספה או יומו יבא למות בלא זרע, והנטיחו כי הוא יהי' מגן נעדרו מהם ועוד יהי' שכר לכתובים ה' הרבה מאד, (הרמב"ן), והרלב"ג כתב אולי הי' ירא שיקרה לו חטא צמה שהטיב לאנשי סדום שהיו רעים וחטאים לה' עב"ד, ואין משמעות הענין כן, כי עיקר מלממתו עם המלכים לא היתה רק להכיל את לוט בן אחיו, ואם עי"ז ילא גם להם עזר, מה הי' לו לעשות? ואם נעבור שהשיב למלך סדם כל הי"ש והרכוש, הלא גם בזה לא הית' מגמתו להיעזב להם, רק לכבודו עשה זאת, שלא יאמרו שמרכוש סדם נתעשר, אך דברי הראב"ע נכונים בזה שכתב אנוכי מגן לך, אנוכי הייתי

לך לך טו

תִּירָא אַבְרָם אֲנֹכִי מִגֵּן לָךְ שְׂכָרְךָ
הִרְבֵּה מְאֹד: (ג) וַיֹּאמֶר אַבְרָם
אֲדֹנָי יְהוִה מַה־תַּתֶּן־לִי וְאֲנֹכִי
הוֹדֵךְ עֲרִירִי וּבֶן־מֶשֶׁק בֵּיתִי הוּא
דְּמֶשֶׁק אֱלִיעֶזֶר: (ג) וַיֹּאמֶר
אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה

בו

תרגום אשכנזי קמו

דיך ניכט, אברם! איך בין
דיר איין שולד, דיינע בעלזאָה.
נונג זאלל זעהר גראָס זיין.
(ג) דאָ שפראַך אברם: אָ
הערר! אָ עוויגער! וואָצו
וויילסט דוא מיר געבען? איך
געהעקינדערלאָז הערוב, אונד
דער פֿערוואַלטער מיינעס הוי.
זעס איזט אליעזר אויס דמשק.
(ג) אברם שפראַך נאָך ווייטער:
זיעהע! מיר האַסט דוא קיינען
זאָמען געגעבען, אַלואַ ערבט

ר ש י

לו המקי' אל תירא: אנכי מגן לך. מן העונש
שלא תענש על כל אוחן בפשות שהרגת
ומה שאתה דואג על קבול שכרך שכרך
הרבה מאוד: (ב) הולך ערירי. מנחם
בן סרוק פירש לשון יורש ומכר לו ער
ועונה (מלאכי ב') ערירי בלא יורש כאשר
חאמר ובכל תבואתי תשרש (איוב ל"א)
תעקר שרשיה כך לשון ערירי חסר בניס
ובלעז דיספונטיץ. ולי נראה ער ועונה
מגזרת ולכי ער. וערירי לשון חורבן וכן ערו
וכן ערער תתערער (ירמיה נ"א) וכן כי ארזה ערה (ישעי' ס')
ביתי רזון על פיו כמו ועל פיד ישק (בראשית מ"א)
על שלי: דמשק. לפי התרגום מזמשק היה ולפי
שלו דורשו נוסריקון דולה ומשקה מתורת רבו
לחיים: (ג) הן לי לא נתת זרע. ומה תועלת
בכל אשר נתן לי:

תרגום אונקלוס

תְּדַחַל אַבְרָם מִימְרֵי תְּקוּף לָךְ אֲגָרְךָ סְגִי
לְחֵדָא: (ג) וַיֹּאמֶר אַבְרָם יְיָ אֱלֹהִים מַה תַּתֶּן
לִי וְאֲנֹכִי אֲוִיל בְּלֹא וְלֹד וְכִר פְּרִנְסָא הָדִין
דִּי בְּבִיתִי הוּא דְּמֶשֶׁקְאָה אֱלִיעֶזֶר: (ג) וַיֹּאמֶר
אַבְרָם הָא לִי לֹא יְהִבְתָּ וְלֹד וְהָא בְּרַ בֵּיתִי
יֵרִית

מגזרת ולכי ער. וערירי לשון חורבן וכן ערו
וכן ערער תתערער (ירמיה נ"א) וכן כי ארזה ערה (ישעי' ס')
ביתי רזון על פיו כמו ועל פיד ישק (בראשית מ"א)
על שלי: דמשק. לפי התרגום מזמשק היה ולפי
שלו דורשו נוסריקון דולה ומשקה מתורת רבו
לחיים: (ג) הן לי לא נתת זרע. ומה תועלת
בכל אשר נתן לי:

ב א ר

הייתי מגן לך והללתיך מיד המלכים, גם אמן לך שכן שדכזה רומך להושיע בן אחיך במתי
מעט ונשגות עלי עב"ל: (ב) מה תתן לי, פי' למה תתן לי הואיל ואנכי הולך ערירי (וכן
מתורגם בל"א), או מה היא הנתינה להיומה חשובה בעיני הואיל ואין לי בניס שירשאה:
ערירי, חסר בניס, והיו"ד כמו יו"ד אבזרי, וברש"י דושפנ"טין בלע"ז וכל"ל כמו שמלאתי ברש"י
ב"י דיסנפאנ"טין והוא (קינדערוואַז) בל"א: ובן משק ביחי, על משקל מכס, והוא מפעלי
הכפל מגזרת שקק בו (ישעי' ל"ג ד'), מענין הליכה בתמידו, והכוונה שכל ענייני הבית
הולכי ומתנהגים על ידו: דמשק, ת"א דמשקאה שהי' מדמשק, ושעורו איש דמשק, ומענינו
תבין חסרונו, או שתי' מלת בן מושבת עלמה ואחרת עמה, וענינו ובן משק ביתי הוא בן
דמשק אליעזר, וכן מתורגם בל"א, והענין מה יהי' שכרי, אחרי שאין לי בניס, ואני הולך
יחידי בארץ נכרי' כערער בערבה, אין יוכל ואין בא בניתי זולתי אליעזר איש נכרי, אשר
לקחתי לי מדמשק לא מבית אבי ולא מארצי, ואותו הסקדתי על כל אשר לי: (ג) הן לי וגו',

ה מ ע מ ר

טו (ב) ערירי, לועז רש"י דיסנפונטיץ (ענטקינדערט) הסך הבלע"ז של עלות (למטה ל"ג
(ג), ובדפוס באזיליאה הגי' סינל"ה פיליול"י וזהו לשון איש' (תהנע קינדער) (ד"ה).
ובן משק, הרב המבאר החליט כדכתי הרד"ק היות שרשו שקק, אבל דעת הכמב"מ נראה לי
שאזו בפירוש הראש"ע שהוא נשק, וכמו שתרגם להלן (מ"א מ') על פיד ישק, וכן העתיק אונקלוס
שם ע"ג, ונפל הדגש לפי שאל באש נקודות, ואין דרך ד"מ לבוא אחרי סגיל.

בְּבֵיתִי יוֹרֵשׁ אֶתִּי: (ד) וְהִנֵּה
 דְּבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשֶׁךָ
 זֶה כִּי־אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעִיָּה הוּא
 יִירָשֶׁךָ: (ה) וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה
 וַיֹּאמֶר הַבֶּט־נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר
 הַכּוֹכָבִים אִם־תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם
 וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זְרַעֲךָ:
 (ו) וְהָאֱמֹן בִּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לוֹ

מיד מיין הויודיענער. (ד) דא
 רוף ווארד איהם דא ווארט
 דעם עוויגען אלא: דיעוער
 ווירד דיק ניכט ערבען, זאג
 דערן איינער, דער אויס דיי
 גען איינגעוויידען קאממען
 ווירד, דער זאלל דיק ערבען.
 (ה) ער פיהרטע איהן הינוים,
 אונד שפראך: זיעהע גען הימ
 מעל, אונד צעהלע דיא שטער
 גע, ווען דוא זיא צעהלען
 קאננט! אונד שפראך פֿערי
 גער: זא זאלל דיין זאמע ויין
 (ו) אברם גלויבטע דעם עוויג
 גען, אונד דיעוער רעכנעטע

צדקה

תרגום אונקלוס

יִרִית יָתִי: (ד) וְהָא פִּתְגָמָא דִּי עֲמִיָּה לְמִימֵר
 לֹא יִרְתִּינֶךָ דִּין אֱלֹהִין בֵּר דְּתוּלִיד הוּא
 יִרְתִּינֶךָ: (ה) וַאֲפִיק יָתִיָּה לְבָרָא וַאֲמַר
 אִיסְתְּכִי פִּעֵן לְשִׁמְיָא וּמְגִי כּוֹכְבֵיָא אִם תִּיכּוּל
 לְמִימְנִי יַחְדוֹן וַאֲמַר לִיָּה בְּדִין יְהוֹן בְּנֶךָ:
 (ו) וְהִימִין בְּמִימְרָא דִּי וַחְשְׁבֶהָ לִיָּה לְזִכְרוֹ
 הַאֲרָן שָׁל לוֹ אֹת וְאִמַר לוֹ בְּמַה אֲדַע: וַיַּחְשְׁבֶהָ לוֹ

ר ש י
 (ה) ויולא איתו הקול. לסי פשוטו הוליאו
 מאז לו לחון לראות הכוכבים. ולפי מדרשו
 ח"ל לא מחלטגנינות שלך שראית כמזלות
 שאיך עתיד להצמיד בן. אברם אין לו בן
 אבל אברהם יש לו בן. שרי לא חלל אבל שרה
 חלל. אני קורא לכם שם אחר וישתנה
 המול. דבר אחר הוליאו מחללו של עולם
 והגניבו למעלה מן הכוכבים. וזהו לשון
 הנטה מלמעלה למטה. (ו) והאמין בה.
 לא שאל לו אות על זאת אבל על ירושת

ב א ו ר

והוסיף הזקן להתאונן, הן לא נחתה לי זרע, ואני זקנתי ולא אוליד מעתה וכן ביתי הזנר
 יורש אותי, והנה אני ענוש ואבד שכרי אשר הנטחתינו זו בראשונה: (ד) והנה דבר ה' אליו,
 הכוונה מיד בעוד דברו בפיו בא אליו פתאום דבר ה' להנטימו שזרעו יירשנו: ממעיד, לדעת
 הראש"ע הוא כנוי לחבר בעבור היותו קרוב, ואין לורך לזה, כי שריגי הזרע הם באינבי'
 הפנימיים סמוך לכליות, כידוע למנתחים, ומשם הזרע שותת ויורד אל האבר והאיברים
 הפנימיים יקראו מעים: (ה) ויוצא איתו החוצה, לפי פשוטו הוליאו מאהלו לחון לראות
 הכוכבים, והנה ה' זה בעלם היום, כי אחרי כן נאמר ויהי השמש לבא, והשם הראשו
 את כוכבי השמים, ואין לומר שה' על דרך פלא, כי אלו ה' כן מה לורך להוליאו המולה,
 ויתכן שה' כלילה ונשך מעשה הנרית עד סוף היום ממחרתו, ואפשר שה' כל זה במחזה
 הנבואה, והיתה גם היציאה לחון במחזה, ורמז לו השם בזה שיא מגדר ההתחכמות האנושי,
 בדרך שאמר רז"ל אחר לו לא מחלטגנינות שלך וכו', דבר אחר הוליאו מחללו של עולם והגניבו
 למעלה מן הכוכבי', הרטון שאמר לו אל תתחכם, על דרך המנהג בחללו של עולם ומקו'
 התולדות, כי אין מנהגי עמך כפי התולדות ומקי העבע, כי אם למעלה מהם, ומעשה יהיה
 לכך וכין נטות, שיתקיימו לך הנטותי ושיהי' זרעך רב כעפר הארץ, אף על פי שזקנת בני
 גרים: (ו) והאמן בה', לא שאל לו הנטחה ונרית על זאת, ואולם על ירושת הארץ שאל
 לי הנטחה יחירה וקיום ואמר במה אדע: ויחשבה לו צדקה, הקנ"ה רשבה לאבררם לזכות

ה מ ע ר

והוא האמן, אף כי היה זקן וגם כרה באה בני'ם בכל זאת האמין. ה'. ובענין במה אדע שאל

לך לד טו

צדקה: * (ז) ויאמר אליו אני יהוה אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה: (ח) ויאמר אדני יהוה במה אדע כי אירשנה: (ט) ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת ועז

משלש

תרגום אשכנזי קטז

עם איהם צור טוגענד, (ז) אונד שפראך צו איהם: איך בין דער טוויגע, דער איך דיך איים אור כשדים הע-וים געפיהרט הא-בע, דיר דיע:ע לאנדשאפט צום בעזיטצע איינצוגעבען. (ח) יענער שפראך: א הערר! א עוויגער! וואדורך ווערדע איך פערזיכערט, דאס איך זיא בעזיטצען ווערדע? (ט) אונד דער עוויגע שפראך: בריגע מיר איינע דרייאיעהריגע קאל.

ר ש י

תרגום אונקלוס

(ז) ויאמר ליה אנה יי די אפקתך מאורא דכשדאי למתן לך ית ארעא הדא למירחה: (ח) ויאמר יי אלהים במה אידע ארי ארתונה: (ט) ויאמר ליה קריב קדמי עגלין תלתא ועזי

לדקה. הקדוש צריך הוא משנה לאנרם לזכות וללדקה על האמנה שהאמין בו. ד"א במה אדע לא שאל לו אות אלא אמר לפניו הודיעני באיזה זכות יתקיימו בה אמר לו הקב"ה בזכות הקרבנות: (ט) עגל משולשת. שלשה עגלים רמז לשלשה פרים

פר

ועזי

ב א ו ר

וללדקה, על שהאמין בו ולא שאל לו אות ברית על דבר יולא ממנהג התולדות, ולדקה כמו ולדקה תהי' לנו (דברים ו' כ"ה), מענין זכות, ולדק ומשפט אחים, כי ענין הדקדק התכונה בנפש לתת לכל איש את הראוי לו, ובשעור הראוי לו, והמשפט הוא למייב את המייב ולזכות את הזכאי, ואחרי שיש בנפש נמות ומדות רבות שונות, ומשלמות הנפש לתת לכל מדה ומדה את הראוי לה, ובשעור הראוי לה, לא להעדיף לאחת ולגרוע מאחרת, כי אם לכלכל לכל אחת ואחת בכלם השווי והיחס הנכון את הראוי לה על פי משפט השכל, לכן תקרא התכונה ההי' לדקה בלשון הכתוב, בל"א (טוגענד או רעכטטאפענהייט), ובדברי חז"ל דרך לדקה אחרת, והיא התכונה לפתוח את ידו לעני: (ו) אני ה' וגו', הנוונה נעת שהולאמי אותך מאור כשדים ועשיתי לך נס הי' הרלון לפני לתת לך את הארץ הזאת ועל דעת כן הולאמתיך: (ח) במה אדע כי אירשנה, הנראה שלא שאל מהשם אות על יעודו, וגם הקב"ה לא עשה עמו כשאר האומות להראות לו דבר נפלא, אבל בקש אנרסם שידע ידיעה אמיתית שיירשנה, כי חשש פן יהי' בירושת הארץ תנאי המעשי' שיעשה הוא או בניו, ופן יגרסו חטאו או חטא זרעו למנועה מהם, או שמת יעשו הכנעני' יושבי הארץ תשובה ויקיים בהם רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתון ולהאביד ושם הגוי יהי' א מרעחו וגו', ונחמתי על הרעה (ירמי' י"ח ז' ו'), והקב"ה ברת עמו ברית, שיירשנה על כל פנים מבלי שום תנאי, והוה ההודעה שנקש אנרסם מאתו יתברך: כי אירשנה, לפי דרך הדקדוק ראוי להיות אורישנה, מההפגיל, ור"ל לבניו, אבל דבר בעבור בניו, ופירושו יירשנה בני, וכן אשר לקחתי מיד האמרי (לקמן מ"ח כ"ב): (ט) עגלה משלש, י"א שלשה, וכן ח"א, וי"א

ה מ ע ר

אחר זה יראה לי כי לא שאל אות ומופת כלל שדבר ה' יקום, אבל חפץ שיעשה ה' אות ויכרות עמו ברית למען יודיע זאת לבניו אחריו וישרש האמונה הזאת בלבם, כי אם גם יגיד להם שהשם הנתיב אותו בן, חולי לא יאמינו לדבריו בכל נפשם, בהשגם כיון שזה היה רק במחזה הלילה (כמו)

תרגום אשכנזי

בע, איינע דרייאיעהריגע ציע.
גע אונר איינען דרייאיעהריגען
ווי דער, אויך איינע טורטעל
טויבע אונר איינע יונגע טויבע.

לך לך טו

משלשת ואיל משלש ויתר וגוזל:
(י) ויקחלו את כל אלה ויתר

אחם
(י) אברם בר אבטע איהם צללע דיעוע שטיקקע, צערשניטט זיא אין דער מיטטע,

אונר

תרגום אונקלוס

ר ש י

ועיון תלח ודיכרין תלחא ושפנינא ובר
יונה: (י) וקריב קדמוהיית כל אלין ופליג
יחור
אשם ודאי ואשם תלוי וכבשה של מעאת ימיד: ותור וגוזל. תורים ובני יונה: (י) ויתר אותם. חלק כל
אחד לשני חלקים ואין המקרא יולא מידי פשוטו לפי שהיה כורת ברית עמו לשמור הנטמחו
להוריש

ב א ו ר

וי"א בת שלש שנים וכן חיב"ע, אבל דעת אונקלוס נראה נכונה, כי בת שלש שנים תקרא פרה,
וכ"כ הרמב"ן והרד"ק בשרשים שרש עגל, ובשרש שלש כתב בת שלש שנים או שלישית לנטן;
ואיל, הוא הכבש הגדול: וגוזל, בן יונה ודוקא קטן, והנה רמז לו השם נזה לקרבנות
שיקריבו ישראל לפניו, כי מאלה לבדם הוזכרים בזהמה ובעוף יביאו קרבנותיהם, ומן היונים
לא יבשר לקרבן כי אשם הקטנים, ואף על פי שכל קטני העופות יקראו גוזלי' שאמר כבשר
יעיר קנו על גוזליו ירחף (דברים ל"ב י"א), הבין אברהם מעלמו המין הנבחר שירלה בו השם,
או הקריב בן יונה ברובו, והכתוב נחר לעולם במין אשר הקריב הזקן כאשר כרת ה' עמו
את הברית: (י) ויבחר, מחכם כל אחד לשני חלקים, ותוך הוא הנפרד מן תוך ובסמיכות
חנות עי"ן הפעל, והנה ידע שאלה יהיו הקרבנות וכל הקרבנות יבחרו העולה לנחמים והשלמי'
כחזה ושוק ומלבים, והמעטת והאשם למלבי', ואת הנספור לא בחר, נתן התור והגוזל אשם
לקראת רעהו, כי גם הם היו בכלל הברית, אבל לא בחר אותם בתוך כי בכל עוף הקרב
נאמר לא יבדיל (ויקרא ח' י"ז), והנה אף על פי שעל כראשו נודה שיש בכל זה רמז לקרבנות,
שיקריבו ישראל לה', מכל מקום אין מקרא יולא מידי פשוטו כמ"ש רש"י ז"ל, לפי שהי' כורת
עמו ברית לשמור הנטמחו להוריש לבניו את הארץ כדכתיב ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית
לאמר וגו' (לקמן י"ח), ודרך כורתו ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה כמה שאמר
העובדי' בין בתרי העגל (ירמי' ל"ד י"ט), אף כאן תנור עשן ולפיכך אש אשר עבר בין הגזרים הוא
שלמו של שניהם שהוא אש עב"ל רש"י, והנה ענין הברית בבני אדם הוא שיסמימו בני אדם
ויקבלו עליהם כחוב שיעזור האיש את רעהו להגיע אל תכלית מה, אש להשיג הטוב המקווה
או לדחות ממנו נזק מה, ואחרי שאין הנטמח בנשתי שפתיים לבד בלי מעשה, הרגילו בני
אדם לקיים ולאשר את דבריה' ע"י מעשה המיוחד לכך, כגון על הגאולה ועל התמורה
בשליפת הנעל ויתר הקניינים הידועי' במכר ומתנה, והיה המנהג בימי' הקדמוני' ברלותם
לתת תוקף וקיום לדברי הברית שניניהם, לקחו בעל חי שלם, ומלו אותם לשנים, ועברו
בין

ה מ ע ר

(כמו שכתבו המפרשים) אולי באל המלוס הזה ברוב ענין, אבל אש יספר להם שהשם נתן לו
אות במעשה נסלק בזה ידעו ויבינו כי יד ה' היתה עליו ולא חלם חלום. ויש לפרש כמה אדע
נמו כמה אודיע, וכמו שהביא הרד"ק בשם י"מ על אפוד ירד בידו (ש"א כ"ג ו'), ויען
היה לבנו שלם עם ה' ולא שאל על הקיום כ"א האמין בלב שלם, לכן מלא ה' שאלתו והודיע
בפרטות מתי יגיעו בניו אל הנחלה ואל המנוחה, אחרי אשר יתגוררו ארבע מאות שנה בארץ
וכיה למען אשר יבנה כל זאת לבניו אשריו, ולא ינלו ימיהם באפס תקוה אש ישיגום כרות
ברית ורעות בארץ אויביהם.

אתם בתוך ויתן איש-בתרו
לקראת רעהו ואת-הצפור לא
בתר: (יא) וירד העיט על-הפגרים

תרגום אשכנזי קיו

אונד לענטע יעדעס שטיק דעם
אנדערן געגענאבער; דאז גע-
פליגעל אבער צערשניטט ער
ניכט. (יא) דא קאמען רויבע-
געל העראב אויף דיא לייבנא.

מע

וישב

ר ש י

תרגום אונקלוס

יחזון בשוה וירב פלגיא פלג לקבל
דבריה וית עופא לא פליג: (יא) ונחת עופא

להוריש לבנו את הארץ כדכתיב ביום ההוא
כרת ה' את אברהם ברית לאזר וגו' ודרך
כורתי ברית לחלק נהמה ולעביר בין בתריה
כמ"ש להלן העוברי' בין בתרי העגל (ירמ'
ל"ד) אף כאן תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרי' הוא שלוחו של שכינה שהוא אש: ואת הלפור לא
בתר. לפי שהאומר עובדי כוכבים נמשלו לפרים חילים ושעירים שג' סבנוני פרים רבים (תהלי' כ"ב)
וגומר ואומר האיל אשר ראית בעל הקרנים מלך פרס (דניאל ח'). ואומר הלפיד השעיר מלך יון.
וישראל נמשלו לבני יונה שנאמר יונתי בחגוי הסלע (שיר ב'). לפיכך בתר הנהמות רמו שיהיו האומות
עובדי כוכבים כלין והולכין: הלפור לא בתר. רמו שיהיו ישראל קיימין לעולם: (יא) העיט. הוא עוף
ועל שם שהוא עט ושואף את הנבלות לטוש עלי אוכל וכמו ותעט אל השלל (שמואל א' ט"ו): על
הפגרים

ב א ו ר

בין הנחריים, והנראה שבתרו בזה המעשה, לפי שכל חלק ממנו מורה על ענין, הנכרית
מורה על היות הדבר נפסק ונגזר כאלו כבר עשוי ואין לשנות בו מאומה, וההעברה בין
הגזרי' מורה על אחדות הכוונה והרעון ככורתי הנכרית, וכמו שאין החלי האחד שלם כלמי לרוף
עם החלי שבנגדו, כן אין רעון אחד מהם שלם בלי רעון חבירו, וזה מורה על ההסכמה
שבניהם, שהיא אחדות הרעון לתכלית מה, ומן המעשה הזה הושאל בלשון הקודש לאמר
שכרתו ברית, שנאו בברית ועברו בברית, ואם ילא מן הנבול והגדר הקלוב על ידי דברי הברית יאמר
שעבר הברית או הפר הברית, ובלשון העמי' לקחו ההשאלה מענין הקשר שבין בעלי הנרית
לחכלי' אחד ונקרא (בוגר או ביכרניס), והנראה ממנו שהוא הפך הנכרית, אלא שהענין
אחד שגם הנכרית נוסדה על ענין אחדות ההסכמה והרעון כאשר זכרנו, ומבין מזה הלחן
לתרגום מליכת ברית הנכרית כל"א שהי' רריך לתרגם (חיון ביכרניס לערטניידען), והי' מליכה
זרה ובלתי נכונה, אחרי שהנכרית הפך הקשירה, אלא שאי אפשר בענין אחר לפי טבע הלשון,
מעשה השם יתעלה כאשר רצה לעשות ברית עם אברהם נחר במעשה ההוא, כמנהג בני
אדם הנאי' בברית, ונתן לו בזה הנטחה וקיום על דבריו, ובמעשה ההוא בעלמו רמו לו
ענין הקרבנות והעבודה שיעבדו בניו בארץ אשר ימילס: ויתן איש בחרו, מלת איש כמו בעל,
וכן איש מלחמה (שמות ט"ו ג'), ופי' עלם הדבר, וכן איש בליעל (שמואל ב' כ' א'), סמוך,
גם כן בחיות וכן ביריעות אשה אל אקוטה (שמות כ"ו ג' ו'), הכוונה שנתן בתר כל איש
לקראת רעהו: ואת הצפור לא בחר, התור והגוזל, כי לפור שם כלל, והרמו בזה כאשר
זכרנו, ויש עוד רמו אחר בדברי רז"ל, הביאו רש"י ז"ל וז"ל לפי שאומות עובדי כוכבים נמשלים
לפרים חילים ושעירים שנאמר סבנוני פרים רבים וגו' (תהלים כ"ב י"ג), ואומר האיל אשר
ראית בעל הקרנים מלכי מדי ופרס (דניאל ח' כ'), ואומר והלפיד השעיר מלך יון (שם
כ"א), וישראל נמשלו לבני יונה שנאמר יונתי בחגוי הסלע (שיר ב' י"ד), לפיכך בתר הנהמות
רמו שיהיו האומות כלים והולכים, ואת הלפור לא בתר, רמו שיהיו ישראל קיימין לעולם
עב"ל, ואינו רחוק מענין הנבואה שתרמו הדבר האחד על עניינים שונים: (יא) העיט, הוא
מין עוף הדורס, וכן העיט נבוע נחלתי (ירמ' י"ב ט'), ונקרא עיט על שם שהוא עט
ושואף את הנבלות לטוש עלי אוכל כמו ותעט אל השלל (שמואל א' ט"ו י"ט), (רש"י), וכן
כל"א קורין לו (גייער) מלשון (גייער, גיעריג), וכפי טבע מהלך הלשון והעתקת ההוראה
מענין לענין יתכן יותר שהונח בראשונה על הנעל מי ומשם הועתק על התכונה בנפש, ויהי'
ותעט אל השלל שנעשה כעיט, וכן גיעריג שהוא כמו גייער, כי כל תוארי הנפש הושאלו
ממחשבים גשמיים והועתקו אל עניינים רוחניים, כידוע לכל משכיל: על הפגרים, על הנובות,

תרגום אשכנזי

לך לך טו

וַיֵּשֶׁב אַתֶּם אַבְרָם: (יג) וַיְהִי הַשָּׁמַיִם
לְבוֹא וְתַרְדֵּמָה נִפְלְאָה עַל-אַבְרָם
וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נִפְלְאָה
עָלָיו: (יג) וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדַע
חֵדַע כִּי-גֵר וַיְהִי זָרְעֶךָ בְּאֶרֶץ
לֹא

מע, אברם אבער שייכטע זיא
הינוועג. (יג) אלס דיא זאננע
אינטערגעהען זאללטע, פיעל
איין טיעפער שלאף אויף
אברם, אונד נון איבערפיעל
איהן צוגלייך איינע פֿינסטערע
גראָסע אָנגסט. (יג) דאָ
שפראַכ'ס צו אברם: דוא

זאללט וויססען, דאָס דיין זאמע איין פֿרעמדלינג זיין ווירד אין איינעם לאַנדע, דאָ
ניכט

תרגום אונקלוס

ר ש"ו

עַל פְּלִגְיָא וְאַפְרָח יַהוּזִן אַבְרָם: (יג) וַיְהוּזִן
שְׁמָשָׁא לְמִיעֵל וְשִׁינְחָא נִפְלְאָה עַל אַבְרָם
וְהָא אֵימָתָא קַבֵּל סִגְיָא נִפְלְאָה עֲלוּהִי: (יג) וַיֹּאמֶר
לְאַבְרָם מִידַע חֵדַע אַרְי דִּירִין יַהוּזִן בְּנֵי
בארעא

הפגרים. על הנתיים: וישב. ל' נשינה
והפגמה כמו ישב רוחו (תהלים קמ"ז)
רמז שיבא דוד בן ישי להיות גואל האחרון
ואין מניחין אוחו מן השמים עד שיבא
מלך המשיח: (יב) והנה אימה וגו'.
רמז לזרות וחסך של גלויות: (יג) כי גר
יהיה זרעך. משנולד יחזק עד שיכאוישראל

ממכרים ארבע מאות שנה. ביזד יחזק בן ששים שנה כשנולד יעקב ויעקב כשיזד למכרים
אמר ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה הרי ק"כ ונמכרים היו מאתים ועשר כמנין רד"ו הרי
ח' שנה. ואם תאמר במכרים היו ארבע מאות הרי קהת מיורדי מכרים היה לא וחשוב שנותיו של
קהת ושל עמרם ושמונים של משה שהיה כשיכאוי ישראל ממכרים אין אזה מוליא אלא שלש מאות
וזמשים ואזה לריך להוליא מהן כל השנים שחי קהת אחר לידת עמרם ושחי עמרם אחר לידת
משה: בארץ לא להם. ולא נאמר בארץ מכרים אלא לא להם ומשנולד יחזק ויגר אברהם וגו'.

ב א ו ר

לאכול אותם במנהג העופות: וישב, בדגשות השי"ן תחת הנו"ן המובלע כמו יגרש וישלח
מהפגרי' וכן ישב רוחו (תהלים קמ"ז י"ח), ונרמז לו בזה כי יבא העמי' לנטל הקרבנות וזרע
אברהם ינחם: (יב) והנה אימה חשבה וגו', דעת הרמב"ן ז"ל שמלא הנביא בנפשו אימה,
ואח"כ בא בחשכה ואח"כ גדלה החשכה, ואח"כ הרגיש בנפשו כאלו היא נופלת עליו כמשא כבד
תכבד ממנו, ויחולס משמעות פשוטו של מקרא שתיבות חשנה גדולה שמות החוארי' לתיבת
אימה, שהיתה האימה הנופלת עליו חשנה וגדולה, כי החשך בלשון הקודש כנוי לזרה ויגון
הלב, וכן מתורגם בל"א, ורמז לו בזה לשעבוד ארבע מלכויות שישתעבדו בכניו, וישאלו בארנס,
וזהו בעל מנת אס יתעאו לפניו: (יג) גר, נקרא בל"הק האיז שיש לו משפחה, כסעף
שהוא דבק בשגש על כן נקרא אורח כטעם באורח רעין (תהלים ל"ז ל"ה), וטעם
גר כמו הגרגיר שנכרת ממקום גדילתו שהוא הסעף: יהי' זרעך וגו', משנולד יחזק עד
שיכאוי ישראל ממכרי' ארבע מאות שנה, (ודקדוק השבון תראה בס' שמות י"ב מ'), והרי
המקרא מסורס, ושעורו כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ארבע מאות שנה וענדוס וענו
אזס, כי לא היו ישראל במכרי' כל כך כאשר יבואר לך בפרשה הנזכרת: בארץ לא להם,

ה מ ע מ ר

(יג) בארץ לא להם, כתב הרב המבאר ולא נאמר בארץ מכרים וכו' ע"ש, דע כי לדעת הימנ"ס
(בשמנה פרקים ובתיבדור הלכות יסודי התורה) לא היה אפשר להזכיר מכרים ביחוד כי אז היו
המכריים בכלל מוכרתיים לישראל, ואין ראוי לעגסם, ואם גם לכל אחד ואחד היה לו בחירה
חפשיית מ"מ האומה בכללה כבר היתה מכרחת, אבל עתה שהרשות נתונה לכל אומה ולשון.
א"כ ראוי להעניש את מכרים כדי רשעתם.

לֹא לָהֶם וְעַבְדוֹם וְעַנּוּ אֹתָם
 אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: (יד) וְגַם אֶת־
 הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּן אֲנֹכִי וְאַחֲרָיִ
 כֵּן יֵצְאוּ בְּרֹכָשׁ גָּדוֹל: (טו) וְאַתָּה

ניכט איהנען געהאָרט, מאַן
 ווירד זיא דיענסטבאַר מאַכען,
 אונד זיא דריקקען פֿיער הונד,
 דערט יאהרען; (יד) אַלליין אויך
 דאַו פֿאַלק, וועלכעם זיא דיענען
 ווערדען, ווילל איך ריכטען.

אונד זאָדאָן זאָללען זיא אויסציעהען ביט גראַסעם גוט. (טו) דוא זעלכסט אַבער
 זאָלסט

תרגום אונקלוס

ר ש י

בְּאַרְעָא דְלֵא דִּילְהוֹן וַיִּפְלְחוּן בְּהוֹן וַיַּעֲבֹן
 יתְהוֹן אַרְבַּע מֵאָה שָׁנִין: (יד) וְאַף יתְעַמָּא
 דִּי־יִפְלְחוּן בְּהוֹן דָּאין אָנָא וּבְתַר כֵּן יִפְקוּן
 בְּקַנְיָנָא סְגִי: (טו) וְאַתָּה תְּחַבְּנִישׁ לְוֹת אֲבִיחְדָּךְ
 בשלם

וילחק ויגר בגרה. ויעקב גר בארץ חס
 (תהלים ק"ה) לגור בארץ באנו: (יד) וגם
 את הגוי. וגם לרבות מלכיות אחרות
 שאף הן כלין על ששעבדו את ישראל:
 דן אנכי. בעשר מכות: ברכוש גדול.
 בממון גדול כמו שאמר וינללו את מכרי'
 (שמות י"ב): (טו) ואתה חבא. ולא תרא'

ב א ו ר

ולא נאמר בארץ מכרים אלא לא להם, כי משולד יחמק התחיל הגרות ויגר אברהם וגו'
 (לקחן כ"א ל"ד), וישנ יחמק בגרה (שם כ"ו ו'), ויעקב גר בארץ חס (תהלים ק"ה כ"ג),
 לגור בארץ באנו (בראשית מ"ז ד'): ועבדום, א"ת ויפלוחון בהון, וא"כ חוזר למכרים ושעורו
 ועבדו בהם, וכן תיב"ע והמתרגם האשכנזי, ויותר הי' נראה שחוזר על זרעך (שזיך בו ל"י
 ול"ד), ויהי' הכנווי כמשמעו ועבדו' ועבדו אותם או ועבדו להם, אבל לפי שמאמר וענו אתם
 שב על מכרים גם ועבדום כן, ואם שמכרים לא נזכר בכתוב, מוזרים עליהם, כי פי' ועבדום
 העובדים בהם, וענו המענים, ורבים כן בכתוב: (יד) וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי,
 הטעם אע"פ שאני גזרתי על בניך להיות גרים ועבדים בארץ לא להם, אעפ"כ אשפוט את
 הגוי אשר יעבדו על אשר יעשו להם ולא יפטרו בעבור שעשו גזרתי, והטעם כמו שאמר
 הכתוב קנאתי לירושלם ולביון קנאה גדולה וקלף גדול אני קלף על הגוים השאננים
 אשר אני קלפתי מעט והמה עזרו לרעה (זכרי' א' י"ד וט"ו), ואומר קלפתי על עמי
 חללתי נחלתי (ישעי' מ"ז ו'), וכן הי' במכרים שהוסיפו להרע כי השליכו בניהם לישור
 וימרו את מיהם וחשבו למחות את שם, וזהו טעם דן אנכי שאניא אותם במשפט, אם
 עשו כמו שנגזר עליהם, או הוסיפו להרע להם, מלשון הרמב"ן ז"ל, והאריך עוד בזה הענין
 העמוק שאף אם לא הוסיפו המכרי' על גזירת הבורא ית' מכל מקום היו ראויים להענש מלד
 הכוונה לרעה, כי לא ידעו מגזירת הבורא ולא כוונו לעשות רצונו כי אם להרע לישראל, וכלל בזה כלל
 נחמד והוא זה דע והבן כי הא"ש שנכתב ונחתם בר"ה להריגה לא ינקה הליסטים ההורג אותו בעבור
 שעשה מה שגזר עליו, הוא רשע בעונו ימות ודמו מיד הרולח יבוקש, אבל כאשר תלא הגזירה מפי
 נביא יש בעושה אותה דינים, כי אם שמע אותה ורלה לעשות רצון בוראו כנגזר, אין עליו חטא אבל
 יש לו זכות בו כאשר אמר ביהוה יען אשר הטיבת לעשות הישר בעיני ככל אשר בלכני עשית
 לבית אחאב בני רבעי' ישור לך על כסא ישראל (מלכים ב' י' ל'), אבל אם לא שמע המלכה
 והרג אותו לשנאה או לשלול אותו יש עליו העונש כי הוא לחטא נחכוון ועבירה היא לו,
 וכן הכתוב אומר בסנחריב היו אשר שבע חכי וגו' בגוי חנף אשלחנו ועל עם עברתי אלונו
 (ישעי' י' ה' ו'), ואמר הכתוב והוא לא כן ידמה ולכנו לא כן יחשב כי להשמיד בלכנו (שם
 ז'), ועל כן הענישו בסוף: אשר יעבדו, שיהיו להם עבדים, (הראב"ע), וכן תיב"ע דיפלוחון
 להין, ככל לשון עבדות שאינו קשור עם ב"ת שחזר על העובד, וכן מתורגם בל"א, אבל
 א"ת דיפלוחון בהון, חוזר על הנעבד: (טו) ואתה חבוא וגו', מלת חבא לכד כנוי לנוכח,
 ואם

תבוא אל אבותיה בשלום תקבר
בשיבה טובה: (טו) ודור רביעי
ישבו הנה כי לא שלם עון
האמרי עד הנה: (יז) ויהי השמש

באה
פאלקעס אמרי נאך ניכט פאלל. (יז) אלס דיא זאונע
אונג

ואלכסט אין פריערען צו דיין
גען פאטערן קאממען, אונד
ווירסט בעגראבען ווערדען
נאך איינעם גליקליכען אל-
טער. (טז) דאן פיערטע גע-
שלעכט אבער זאלל היעהער
צוריקקעהרען, דען ביו דאהין
איזט דאן זינדענמאם דעם

תרגום אונקלוס

ר ש י

בשלם התקבר בסיבו טבא: (טו) ודרא
רביעאה יחובון הכא ארי לא שלים חובא
דאמוראה עד בען: (יז) והות שמשא עלת
וקבלה

כל אלה: אל אבותיך. אביו ע"א והוא
מנשרו שיבא אליו למדך שעה תרח חסוב:
תקבר בשיבה טובה. נשרו שיעשה ישמעאל
תשובה בימיו ולא ילא עשו לתרבות רעה
נימיו ולפיכך מת ה' שנים קודם זמנו
ובו ניום מרד עשו: (טז) ודור רביעי.

לאחר שיגלו למצרים יהיו גם ג' דורות והרביעי ישובו לארץ הזאת לפי שנאמר כנען היה מדבר
עמו וברת ברית זו כדכתיב לתת לך את הארץ הזאת לרשתה וכן ירד יעקב למצרים לא ומשוב
דורותיו יהודה פרץ ומלרון וכלב בן מלרון מנאחי הארץ היה: כי לא שלם עון האמרי. להיות
משלח מארצו עד אחר זמן שאין הקב"ה נפרע מאומה עד שתמלא קאחה שנאמר נסאסאה בשלח
תריבנה (ישעיה כ"ז): (יז) ויהי השמש באה. כמו ויהי הם מריקים שקיהם (בראשית מ"ב) ויהי

ב א ו ר

ואם תוסיף עליו מלת אתה תחזק הוראת הכנוי נאומר ואולם אתה (רוז ועובטס חבצר),
כלומר חף שגזרתי על בניך להיות עבדים בארץ לא להם, אתה לא תראה דבר העבדות
והכנוי בנימך: אל אבתיך, כנוי למיתה כדרך כל הארץ, וטייס בשלום שימות בכבוד, ולא
יהי כמו זרעו, והנה המתבונן במליצה הזאת ואיך הונחה בלשון עד שישתמשו בה ויבינו
השומעים מיד שהיא כנוי למיתה ענעית, ידע וישכיל שהיתה נלחית הנפש והשארמה אחר
המות דבר ידוע ומפורסם באומה, לא יסתפק בה אדם, ולכן הורגלו על הדעה הזאת שהמת
נאסף אל אבותיו, והיתה המליצה גלויה ומבוארת מעלמה, ואלו כדעת המתעקשים הידועים
בימינו תהי' המליצה זרה ונלתי מובנת כלל לשומעי, ולא תמלא בשום לשון מליצה מיוסדת
על מושכל בלתי מפורסם ומקובל באומה ששמש בה, וההקש מדרבני הלשון על הדעות
המפורסמות באומה הוא נכון בלי ספק, ולא אחר כך בזה כי הוא יולא מבוונת הבאור:
(טז) ודור, פירושו כמו יושב, מלשון מדור באהלי ראשע (תהלים ס"ד י"א), ומדתו הזמן
שידור האדם בחלדו יש ארוך ויש קצר, ודור רביעי לדעת הרשב"ע אחר היות זרעו גר,
והטעם על מצרים, וכן כתוב כי גר היית בארצו (דברים כ"ג ח'), וכן הי' קהת גר ועמרם
ומשה גם אהרן וצניהם שבו אל ארץ כנען, ולדעת הרמב"ן דור רביעי לאמורי המשלים עונו,
כי מיום הגזרה האריך לו כי הוא פוקד עון על שלשים ועל רבעים כי אם ישובו לא יחרימם
אבל יהיו למס עובד או יפנו להם: ישובו, דור שם עמס יחיד הכולל אישים רבים, לכן
יתכן שיבא הפעל בלשון יחיד או בלשון רבים, ואם בדברי הרמב"ן ז"ל שדור רביעי מוסב על
האמרי ז"ל שהוא כמו בדור רביעי: הנה, כל הנה בלי מלת עד מורה על המקום והוא כמו אל
המקום הזה, ועם מלת עד יורה על הזמן, עד הנה כמועד העת הזאת, וכן אנה מורה על
המקום אשר אליו התנועה, ועם מלת עד מורה על הזמן אשר אליו: עון האמרי, עדיין לא
נתמלאה סאתו להיות נענש ומשתלח מארצו עד בלות ארבע מאות שנה, על דרך שאמר
הכתוב כי ברשעת הגוי' החלה ה' אלהיך מוריסם מפניך (דברים ט' ה'), והזכיר האמרי
שהוא הגדול שנשבעה האומות כמו שאמר הנביא ואנכי השאדתי את האמרי מפניהם אשר
אגבה ארזים גבהו וגו' (עמוס ב' ט'): (יז) ויהי השמש באה, לכן רש"י כמו ויהי הם מריקי'
שקיהם

בָּאָה וְעִלְמָה הָיָה וְהָיָה תְנוּר עֵשֶׁן
וְלִפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים
הָאֵלֶּה: (יח) בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת יְהוָה
אֶת־אֲבָרֵם בְּרִית לֵאמֹר לִזְרַעְךָ
נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר
מִצְרַיִם עַד־הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר־
פָּרָת: (יט) אֶת־הַקִּינִי וְאֶת־הַקִּנְזִי

אונטער גענאנגען, אינד עם
פֿינסטער ווארד, דא וואר עם
וויא איין אָפֿען, אויס וועל
דעם רויד אונד פֿלאממע דעם
פֿייערם צווישען דיעזע שטיק
קע געפֿאהרען. (יח) דאמאלס
צערשניטט דער עוויגע מיט
אברם איינע בונד, אינד
שפראך: דיינעם זאמען הא
בעאיד דיעזעם לאנד איינגע
געבען פֿאן דעם שטראמע

מזרים אן ביז אן דען גראסען שטראם פרת, (יט) דאז פֿאלק קיני, קניזי אונד קרמוני,

חרגום אונקלוס

ר ש י

וּקְבֵלָה הָיָה וְהָא תְנוּר דְתַנּוּן וּבְעוֹר דְרֵאָשָׁא
דִּי עֲבָרָא בֵּין פְּלַגְיָא הָאֲלִיָּן: (יח) בַּיּוֹמָא
הַהוּא גָזַר יְיָ עִם אֲבָרֵם קִיָּם לְמִימְרָא לְבַנְךָ
יִהְיֶיבִית יַת אֲרַעָא הָרָא מִנְּהַרָא דְמִצְרַיִם עַד
נְהַרָא רְבָא נְהַרָא דְפָרָת: (יט) יַת שְׁלֻמַּאֲי

הס קיברים איז (מלכיס ב' י"ג) כלומר
ויהי דבר זה: השמש באה. שקעה: ועלט'
היה. חשך היום: והנה תנור עשן וגו'.
רמו לו שיפלו המלכויות מדי פרס ויון
בניהול: באה. טעמו למעלה לכך הוא מביאר
שנא כבר ואם היה טעמו למטה באל"ף
היה מביאר כשהיא שקיעת. ואל"ף לומר
כן שהרי כבר כתיב ויהי השמש לבא
והעברת תנור עשן לאחר מכאן היחה

נמלא שכבר שקעה וזה חלוק בכל תיבה לשון נקיבה שיסודה שתי אומות כמו בא קס שבכשהטעם
למעלה לשון שכבר הוא כגון זה וכגון ורחל באה קמה אלומתי הנה שבה ינמחך וכשהטעם למטה הוא
לשון הווה דבר שנעשה עכשיו והולך כמו באה עם הללן. בערב היא באה ובקרא היא שבה:
(יח) לזרעך נתי. אמירתו של הקב"ה באלו היא עשויה: הנהר הגדול. לפי שהוא דנוק לארץ
ישראל קוראהו גדול אע"פ שהוא מאוחר בארבעה נהרות היוצא מעדן שנאמר והנהר הרביעי הוא
פרת משל הדיוט עבד מלך מלך הדבק לשחזור וישתחוו לך: (יט) את הקיני. עשר אומות

יט

ב א ו ר

שקיהם (בראשי' מ"ב ל"ה), ויהי הם קנזי' איז (מלכ' ב' י"ג כ"א) כלומר ויהי דבר זה,
עכ"ל, וכבר הודעתך הכלל שבהקדים הפעל לנושא המאמר לא יחוש העברי לשמור המספר
והמין, והנה שמש פעם זכר ופעם נקבה, ויחכן שיבא במאמר אחד זכר ונקבה כאחת כמו
ורוח גדולה וזוק (שם א' י"ט י"א), אלא שנאן אין לורך לזה: באה, מלעיל לפי שהוא פעל
עבר: ועלטה, הוא חשך אפלה: והנה תנור עשן, עשן שם ואפשר שהוא תואר בשקל חכם
סכל, אמר שראה דמות תנור מעלה עשן, ובתוכו לפיד אש: (יח) לאמר, כבר הודעתך
בהקדמה הוראת המלה הזאת, שכל מקום שיזכיר דברי האומר נמות שהם לריך שיקדי' להם
פעל האמירה, וענינו כדברי' האלה, (וויא פֿאָוגעט או נעהוליק): לזרעך נתי, כמו אני
נחמן, וכן נתיי בסף השדה קח ממני (לקמן כ"ג י"ג), והטעם ע"י הנרית הזאת אני נותן
במתנה לזרעך את הארץ הזאת, ורש"י פי' אמירתו של הקב"ה באלו היא עשויה: מנהר מצרים,
אינו היאור, כי אם נהר שמו נחל מצרים והוא למערב ארץ ישראל בגבול חלק שמעון:
נהר פרת, למזרחית לפונת ארץ ישראל: (יט) אח הקיני וגו', (נ"ר) עשר אומות יש כאן,
ולא נתן להם אלא שבעה גוים, והשגשג אדום מואב ועמון והם קיני קניזי וקדמני עתידיס
להיות

תרגום אשכנזי

(נ) דאָן פֿאַלק חתי, פרוי אונד דיא רפאים, (נא) דאָן פֿאַלק אמרי, כנעני, גרגשי אונד יבוסים.

טז (א) שרי, אברם'ס פרויא, געבאר קיינע קינדער, אונד האַטטע איינע מצרישע מאַגד, דיא הגר היעם. (ג) דאָ שפראַך שרי צו אברם: זיעהע! דער עוויגע האַט מיך פֿערשלאָססען, דאָס איך ניכט געבערע; ליעבער! קאַממע צו מיינער מאַגד, פֿיעללייכט ווערדע איך דורך זיא געבויט! אברם געהאַרעכטע דער שטיממע מע

לך לך טו טו

וְאֵת הַקְּדָמָי: (כ) וְאֵת-הַחֲתִי וְאֵת-הַרְפָּאִים: (כא) וְאֵת-הָאֹמְרֵי וְאֵת-הַכְּנַעֲנִי וְאֵת-הַגְּרָגְשֵׁי וְאֵת-הַיְבוּסִי: טז (ב) וְשָׂרִי אִשְׁתְּ אַבְרָם לֹא יֵלְדָה לוֹ וְקָה שְׂפָחָה מִצְרִית וְשָׂמָה הַגֵּר: (ג) וְהָאָמֵר שָׂרִי אֶל-אַבְרָם הִנֵּה נָא עֲצָרְנִי יְהוֹה מֵלֶדֶת בְּאֵנָּה אֶל-שְׂפָחָתִי אוּלַי אֲבָנָה מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שָׂרִי:

ותקח

תרגום אונקלוס

וַיֵּת קְדָמָי וַיֵּת קְדָמוֹנָי: (כ) וַיֵּת חֲתָאִי וַיֵּת פְּרוֹזָאִי וַיֵּת גְּבָרָאִי: (כא) וַיֵּת אֹמְרָאִי וַיֵּת כְּנַעֲנָאִי וַיֵּת גְּרָגְשָׁאִי וַיֵּת יְבוּסָאִי: טז (ב) וְשָׂרִי אִתְח אַבְרָם לָא יֵלִידָת לִיה וְלָהּ אִמְחָא מִצְרִיחָא וְשָׂמָה הַגֵּר: (ג) וְהָאֹמֵר שָׂרִי לְאַבְרָם הָא כְּעֵן מְנַעֲנִי יי מִלְמִילָד עוּל כְּעֵן לִוְח אִמְרֵי מָאִים אֲרַתְבְּנִי מִנָּה וְקַבִּיל אַבְרָם לְמִימָר שָׂרִי:

ודברת

ר ש י

יש כאן ולא נתן להם אלא שבעה גוים והשלשה אדום מואב ועמון והם קיני קניזי וקדמוני עתידים להיות ירושה לעתיד שנ' אדו' ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעם (ישעי' י"א): (כ) ואת הרפאים. ארץ עוג שנאמר בה ההוא יקרא ארץ רפאים (דברים ג'): טז (א) שפחה מצרית. נת פרעה היתה כשראה נסים שנעשו לשרה אמר מוטב שתהא נתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר: (ב) אוּלַי אֲבָנָה מִמֶּנָּה. למוד על מי שאין לו בנים שאינו בנוי אלא הרום. אבנה ממנה בזכות שאכניס לרתי לחוך ביתי: לקול

ב א ו ר

להיות ירושה לעתיד שנאמר אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעם (ישעי' י"א): (כ) הרפאים, ארץ עוג, שנאמר בה ההוא יקרא ארץ רפאים (דברים ג' י"ג), ודעת הראב"ע כי השבעה גוים כלם כנעניים ועשתי עשר בנים היו לכנען וכלם נקראים על שמו, והם לידון חת יבוסים אמורי גרגשי חוי ערקי סיני ארודי למרי חמתי, וקני וקניזי וקדמוני הם שלשה מהזכרים שהיו להם ב' שמות לכל א' וא', ופעמים שיזכור מקלתם בפרט, ויאמר כנעני על הנשאים, וכן בפרשה הזאת הם עשרה בפרט, ובמקום אחר פרט מהם ששה לבד, ובמורה יהודה וישראל רבים (מלכי א' ד' כ') אע"פ שיבודה מישראל הוא: טז (כ) עצרני, ענין המניעה וכן ת"א: אבנה, מנורת בן, והי' ראוי לתרגמו (בעקידה ערט ווערדען), אלא שיתכן שמלו' בן ובנים עמקן נגזרות מלשון בניין, כי מי שיש לו בנים נקרא בנוי, לכך תרגמו השתרגם האשכנזי מלשון (בועז): לקול שרי, (ג"ר) לרוח הקודש